

Ben Katchor katsoo New Yorkia

sarjakuvan suurennuslasilla

teksti

Harri Röpötti

1990-luku ei tarjonnut kovinkaan montaa "suurta amerikkalaista sarjakuvaromaania". Muutamia sentään on saatu. Yksi tärkeimmistä on Ben Katchorin *The Jew of New York*, jota saatiin odottaa melkein vuosikymmenen loppuun. Katchor on myös sikäli harvinainen taidesarjakuvan tekijä, että hän hankkii elantonsa sarjakuvilla Yhdysvaltain kutistuvista markkinoista huolimatta.

"Joku sanoi minulle, että meitä pelkää sarjakuvien tekemisellä eläviä on Yhdysvalloissa vain kuusi. Valtavirran supersankarisarjoilla elää – ja jopa rikastuu – tietysti uscampi. Albumejani myydään kai noin 10 000 kappaletta, mutta ne leviävätkin kirjakauppojen eivätkä sarjakuvakauppojen kautta. Ainoa lukijoideni yhteinen piirre taitaakin olla, että he lukevat kirjoja eivätkä pelkää sarjakuvia", Katchor selittää luontonsa mukaan hiljaa, melkein ujosti.

The Jew of New York kertoo joukosta outoja juutalaisia miehiä vuoden 1830 Isossa omenassa. Yksi on vakuuttunut, että intiaanit ovat kadonnut juutalainen heimo. Toinen kauppa säkistään pyhän maan multaa. Kolmas hankkii Erie-järven muuttamista soodavedeksi ja myymistä johtoa pitkin newyorkilaisten janoon. Ja niin edelleen.

Henkilöhahmojen tarinat ovat kummallisia, mutta taustalla on yksi outo tarina, joka on totta. Vuonna 1825 Mordecai Noah, paikallinen poliitikko ja amatööri näytelmäkirjailija, yritti perustaa Buffalon lähelle juutalaisten oman utopian. Tarinassa eletään mönkään menneen yrityksen jälkimainingeissa.

"Olen kasvanut New Yorkissa. Tunnen sen asukkaana, en historioitsijana. Kerron siitä, miltä kaupunki näyttää ja hailee. Noihin tarina on tosi, mutta siihen lähinnä vain viittaa. *The Jew of New York* varten jouduin tekemään taustatutkimuksia. Onneksi on olemassa tarpeeksi vanhoja kuvia ja esi-heitä, jotta menneen kaupungin voi rakentaa mielessään."

"Hyvät tarinat

"Olen kasvanut New Yorkissa. Tunnen sen asukkaana, en historioitsijana."

perustuvat havaintoihin. Niiden varaan voi rakentaa fantasian, joka tuntuu todelta. Samoihin aikoihin albumini kanssa ilmestyi vakava historiallinen tutkimus samasta alkakaudesta. Sen kirjoittaja sanoi, että sarjakuvassani on realismia, jota historiantutkijat eivät saavuta. Heidän työnsä alkaa ja loppuu faktoihin. Minun työni vasta alkaa niistä."

Ne pienet nurkkaukset

Sama pätee Katchorin toiseen päätyöhön, vuodesta 1988 jatkuneeseen sarjaan Julius Knip, the Real Estate Photographer. Sen nimihenkilö valokuvaa siis työkseen kiinteistöjä. Knip harhailee nykypäivän New Yorkissa ja havainnoi sen virtauksissa ajeltavia yksityiskohtia, joista monet on tuomittu katoamaan.

Ben Katchorin *The Jew of New York* on täynnä mitä merkittävimpiä hahmoja. Tässä kumpukulainen mies, joka pöhtii Amerikan Intiaanien ja juutalaisten välistä yhtäläisyyksiä.

Kukaan ei rakasta kaupunkikuvan pieniä nurkkauksia niin kuin Knip – ja Ben Katchor. Hänen sarjakuvansa ovat täynnä vanhoja taloja, lounaspaikkoja suosionsa myötä hiipuvine pikaruokineen ja kaikkea muuta pikkutarkasti kuvattua tilpehööriä.

"Poimin vaikutteeni käyttäytymisestä, pakkausetiketeistä, mainoksista ja sen semmoisista. Niissä on surrealistista runoutta samaan tyyliin kuin löytötaiteesta, joka perustuu sattumalta tielle osuneisiin esineisiin. Puhelinluettelot, etenkin keltaiset sivut, ovat erittäin hienoita!"

Juuret juutalaisessa perinteessä

Katchorin sarjakuvista on turha etsiä röhönauruja. Niitä pitää lukea hitaasti nautiskellen, yksityiskohtiin paneutuen. Sillä tapaa niistä irtoaa hersyvää hupia, jolla tuppaa olemaan kasautuva vaikutus. Ensimmäinen ei tahdo löytyä, mutta kohta on huomaamattaan koukussa. Katchor vetää huumorinsa tyyliin juuret juutalaisesta perinteestä.

"Juutalaisen huumoritradiitioon kuuluu kaksoisisku, vitseissä on ikään kuin toinen vitse päällä. Ne alkavat yhtenä, mutta kääntyvät toiseksi. Isäni syntyi Varsovassa ja kasvoini jiddishinkielisessä siirtolaiskulttuurissa. Isä luki minulle jiddishinkielisten sanomalehtien huumoripalstoja."

Mr. Marah

Vaikka Ben oppikin lapsena kotoaan jiddishia, ei Katchoreilla oltu uskonnollisia. Hänen isänsä vaihtoi uskonnon vasemmistolaiseen politiikkaan. Juutalaisuus ja jiddishin kieli tarjosivat vahvan kulttuuri-identiteetin, josta juutalaisten älyllinen sekulaarikulttuuri ammensi.

"Juutalainen kulttuuri on perinteisesti ollut kielteistä kuvien suhteen. Kuvaan ei luoteta, joten siihen on tyyppillistä liittää teksti. Siksi sarjakuva on tuntunut minusta luonteelta. Pyrin saamaan tekstin ja kuvan yhteistyöhön, mutta en tahdo, että ne ovat täydessä synkronissa."

Tuo kuvan ja tekstin pieni epätahti, ristiriita, on Katchorin tyylin kulmakiviä ja yksi hänen vaivihkaisen huumorinsa tärkeistä lähteistä. Mutta eivät hänen sarjakuvansa ole syntyneet yksin jiddish-kielisistä vitsipalstoista. On Katchorin lukenut jo penskana sarjakuvia.

"Sarjakuva oli sitä taidetta, jonka parissa kasvojin 50- ja 60-luvuilla. Tintti esimerkiksi oli suosikkejani jo lapsena. Pidän myös sanomalehtisarjakuvan klassikoista. Maalaustaide oli tuolloin enimmäkseen abstraktia, joten minua kiinnosti enemmän kuvitus ja piirrokset. Koulussa opin taidehistoriaa ja huomasin, että sarjakuvat sopivat sen jatkumoon Albrecht Düreristä lähtien."

"Lukiessa maalasini, mutta homma tuntui kaipaavan narratiivisuutta. Kompositio oli aivan liian keskeistä siinä. Tahdoin tehdä kertomuksia ja opiskelin myös kirjallisuutta. Olen aika raskaan tekstin sarjakuvapiirtäjä vähän samaan tapaan kuin ranskalainen Jacques de Loustal."

"Minua vihätti ajatus siitä, että sarjakuvaa voi tehdä joka päivä ilman erikoisia ja kalliita välineitä. Yleensä viihdyn Julius Kniplen kaltaisten lyhyiden strippien parissa. Pidän myös kirjoista, joissa on vain yksi kuva sivulla. Luulenkin, että seuraavaksi teen kuvakirjan."

Käytän niissä sarjojeni piirroksia."

Julius Knipl leviää eri lehtiin viikoittaisina strippeinä. Niistä kootaan kirjoja, joista seuraavaan on jo melkein tarpeeksi materiaalia. Kymmenen vuoden aikana albumeja on syntynyt vasta kaksi. The Jew of New York ilmestyi vuoden ajan jatkosarjana Forward-lehdessä. Siitä Katchor laajensi sen sivumäärältään melkein kaksinkertaiseksi albumiksi.

Huumorista huolimatta tai sen ansiosta Katchor onnistuu kuvaamaan suurkaupunkia osuvasti ja harvinaisen lämpimästi. Sen ovat huomanneet arkkitehtuurin ammattilaisetkin.

Urbaania arkkitehtuuria käsittelevä Metropolitan-lehti on antanut Katchorin käyttöön takasivunsa, jossa hän pääsee kokeilemaan värejään. Muut sarjansa Katchor piirtää mustavalkoisina komedien, tussilaveerausten sävyttämällä. ■

Urbaani rappio leviää lehtiin

Viime aikoina Katchorin maine on levinnyt. Samuel Ball on tehnyt hänestä dokumenttinelokuvan The Pleasures of Urban Decay (Urbaanin rappion ilot). Julius Kniplia on sovitettu radioketseiksi ja Katchorista on kehkeytnyt suurkaupunkielojen tunnustettu

tuntija. Hän myös opettaa sarjakuvaa arvostetussa newyorkilaisessa School of Visual Artsissa.

"Viime syksynä tein libretton ja lavasteet oopperaan Carbon Copy Building, joka kertoo koko New Yorkin yhteen rakennukseen tiivistävästä talosta. Pidän myös diaesityksiä, jotka kuulostavat aluksi vakavilta mutta ovat itse asiassa hassahtaneita teotteellisiä sepustuksia New Yorkista ihan kuin sarjakuvani.

Ben Katchor: THE JEW OF NEW YORK PANTHEON

Ennen Jew of New Yorkia Ben Katchor on tehnyt lähinnä lyhyitä tarinoita. Eri lehdissä julkaistut yksisivuiset ja esimerkiksi Raw'ssa nähdyt muutaman sivun mittaiset kertomukset ovat tähän saakka olleet Katchorin leipälaji. Niissä Katchor löysi pian oman äänensä: kuvakunutta merkittävien puoleenväitävien huumorin, joka on selvästi saanut vaikutteita monilta juutalaisilta klassikkokirjailijoilta.

"Katchorin aistima tuotanto näkyy selvästi myös New Yorkin juutalaissa", etenkin sen rakenteessa. Satearvuisen albumin alku tuntuu siltä kuin joulukokki Katchorin yksisivuisia olisi lyöty yhteen. Mää kummallishimpia hahmoja marssitetaan joukkoon näyttämöille. Tuntuu kuin eri sivujen välillä ei olisi narratiivista jatkuvuutta.

Alku on kuitenkin vain kiusoitteleva esileikki. Pian lukuun alkaa löytää yhteyksiä, puhua takaisin alkuaan ja saa onnalluksia asioiden laidoista. Sivun sivulta Katchor upottaa katsojan syvemmälle omintakeiseen kertomukseensa.

Tarina ajautuu 1828 ja 1830-lukujen New Yorkiin. Mardecai Noah alkoi perustaa suurkaupungin lähele uuden Israelin, jonne diasporan erottamat juutalaiset voisivat muuttaa asumaan. Pelkkään psykokeeseen verhoitunut Nathan Kishon haluaa monien maiden muassa seurata Noamin joukkua utopiasaarelle, mutta suunnitelmat menevät monkaan. Hän lähtee "tien päälle", majavanturkeita metsästävän herran Fetzelsbourdin matkaan.

Tässä oli vain yksi, hyvin yllätyksellisesti selostettu juonne omintakeisesta tarinasta, joka liikkuu näin aissa kuin tilassakin turvinaisen taitavasti. Katchor väittää tietoisesti lineaarista kertontaa ja hyppelee hetkestä ja tilanteesta toiseen. Sitä tarina ei ole teknisen kokonaisuutensa Noikkela tarina ja harkittu tilanteet ovat tyhjiä tulkintoja.

Jo Julius Knipl -suhteissaan Katchorin tavaramerkiksi muodostuivat kummalliset tilanteet ja amittaiset henkilöahmat. Jew of New York marssittaa näiden eteen tulkittomien loogion hervotomankkia, jotka eivät kertomalla purene. Ne pitävät itse lükka.

Raskaan muoti-pakittava kokonaisuus. Kiihtymisen sanonta sapa juuri tähän albumiin tyylillisesti. Kaikkien tavoin.

Ville Hänninen

BEN KATCHORIN

keskeiset teokset

- **Cheap Novelties: The Pleasures of Urban Decay** (Penguin Books, 1991)
- **Julius Knipl, Real Estate Photographer** (Little Brown, 1996)
- **Jew of New York** (Pantheon Books, 1993)
- **Julius Knipl and the Dearty Supply District** (Juuri ilmestyvä)
- **Lisäksi Katchorin tarinoita on nähty mm. Raw- ja Heavy Metal -lehdissä.**